

La museïtzació dels jaciments d'època romana i medieval a Catalunya

MARGARIDA GENERA I MONELLS¹

INTRODUCCIÓ

Seguint en la línia d'oferir els resultats de l'anàlisi valorativa dels diferents jaciments visitables a Catalunya, enguany ens referim d'una manera més concreta als de les èpoques romana i medieval.

La nostra intervenció comprèn, fonamentalment, dos apartats:

- I. Els trets bàsics dels principals jaciments adequats per a la visita del públic general, àdhuc el no especialitzat.
- II. Algunes consideracions sobre el turisme cultural a Catalunya, que emergeix cada cop amb més força entorn al patrimoni arqueològic.

La divisió temporal establerta aquí s'ha fet amb la intenció de seguir els criteris aplicats en la darrera conferència presentada en el marc del cicle Tribuna d'Arqueologia 1999-2000, dedicada d'una manera monogràfica als jaciments arqueològics de l'època prehistòrica, incloent-hi els d'interès paleontològic, i en què vam exposar els trets més importants que identifiquen els conjunts principals així com les bases conceptuals de què partim.

A l'hora d'estudiar els jaciments de l'època medieval ens basem en el grau d'incidència que hi hagi tingut la intervenció arqueològica per al coneixement del conjunt i hagi estat el requisit imprescindible per conèixer-les i contextualitzar-les en la història.

1. Cap de la secció d'Inspecció Tècnica i Programació del servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya.

Feta aquesta introducció breu, avui partim de dues responsabilitats que té l'Administració: la de protegir el patrimoni arqueològic i paleontològic i la d'oferir al ciutadà la possibilitat d'accedir d'una manera més directa a aquest patrimoni.

Així mateix, entenem per *museïtzació* el conjunt d'intervencions adreçades a l'arranjament i adequació d'un jaciment determinat per aconseguir que tots els elements que l'integren siguin intel·ligibles per al públic general, és a dir, que sigui comprès per tot tipus de visitants des de qualsevol perspectiva i interès.

Seguint el nostre objectiu, aquest apartat consta de:

I.1. La relació dels principals jaciments de l'època tractada en què es remarquen els trets més característics, que ens permeten d'explicar els diferents aspectes de la història de Catalunya a través de la seva visita.

I.2. La indicació dels diferents òrgans de gestió, en els quals recauen les responsabilitats més immediates pel que fa al manteniment i la conservació dels vestigis així com la rendibilitat del jaciment.

El fet de convertir un jaciment en un espai visitable suposa fer una sèrie d'intervencions que han de partir d'un projecte ben elaborat en què els aspectes pedagògics tenen un valor molt important. Tanmateix, el jaciment haurà d'estar perfectament documentat i haurà d'haver estat investigat suficientment per fer possibles la correcta interpretació de cadascuna de les parts i la consolidació, restauració i adequació de totes les estructures per a la visita, de manera que en quedin revalorats els aspectes històrics, artístics, arqueològics, etnogràfics, didàctics i paisatgístics.

El projecte ha de partir, doncs, d'una reflexió basada en uns estudis previs sobre els objectius que una actuació d'aquest tipus ha d'assolir i sobre la seva rendibilitat social d'acord amb les exigències científiques i les de la política cultural del territori.

La selecció d'aquests jaciments s'haurà de basar en un programa concebut d'acord amb els condicionaments del territori i en uns criteris ben fonamentats.

En aquesta ocasió ens referim no solament a tots aquells que ja estan oberts al públic des de fa anys sinó també a tots aquells que tenen estructures visibles i podran ser museïtzats aviat, a curt termini amb una inversió relativament petita.

Per aquest motiu fem la diferenciació següent:

Jaciments que presenten estructures intel·ligibles i que permeten una participació activa del visitant. Aquest és el cas d'Empúries.

Jaciments visitables, que conserven restes rellevants visibles i intel·ligibles; per exemple, els Munts, Centelles, la via de Capsacosta, la Torre Llauder, Can Terrés, el Pla de Palol, el Mèdol...

Jaciments visitables i amb restes visibles, com ara Vilauba, el Moro, la Llosa, Mont-roig, el Romeral, el Moro de Corbins, Sant Amanç, ses Alzines, Fontscaldes, el Mas d'en Gras, la via romana de Batea, la presa del Barranc de la Salada... I en via de ser-ho: Callípolis, el Vilarenc, Darró i Ca l'Arnaú, entre molts altres.

També ens hem de referir a elements monumentals molt concrets com són la Torre dels Escipions o l'Arc de Berà.

I.1. Relació dels jaciments de l'època romana i de l'antiguitat tardana

Aquestes etapes aparèixen ben documentades en grans conjunts conservats no solament en medi urbà, que per les especificitats del tractament mereixen una conferència monogràfica a part, tals com ara Barcelona, Badalona, Caldes de Malavella, Caldes de Montbui, Guissona, Isona, Mataró, Tarragona, Terrassa, Vic, etc., sinó també en medi rural, on trobem les restes de nombroses vil·les distribuïdes per tot el territori, construccions funeràries i obres d'infraestructura (vies, ponts, aqüeductes...), les quals ens permeten d'oferir una visió de conjunt sobre la important empremta deixada per la civilització romana a casa nostra.

Tractem aquesta informació de la manera següent:

I. Vil·les:

I.1. Àrees termals:

- el Mas d'en Gras
- Sant Amanç
- Sant Boi
- Caldes de Malavella
- Horta de Ferrerons

I.2. Tallers industrials:

- forn de Fontscaldes
- Ca l'Arnau
- El Mas d'en Corts
- El Morè

II. Estructures funeràries:

II.1. Necròpolis

II.2. Mausoleus:

- la Torre dels Escipions
- la Torre del Breny

II.3. Columbaris: Vila-rodona

- Basíliques: Terrassa

- Bovalar

- Infraestructures: pedreres: el Mèdol

- Vies: Capsacosta

- Parpers

- Batea

- El Perelló

- Ponts: el Pont del Diable de Martorell-Castellbisbal

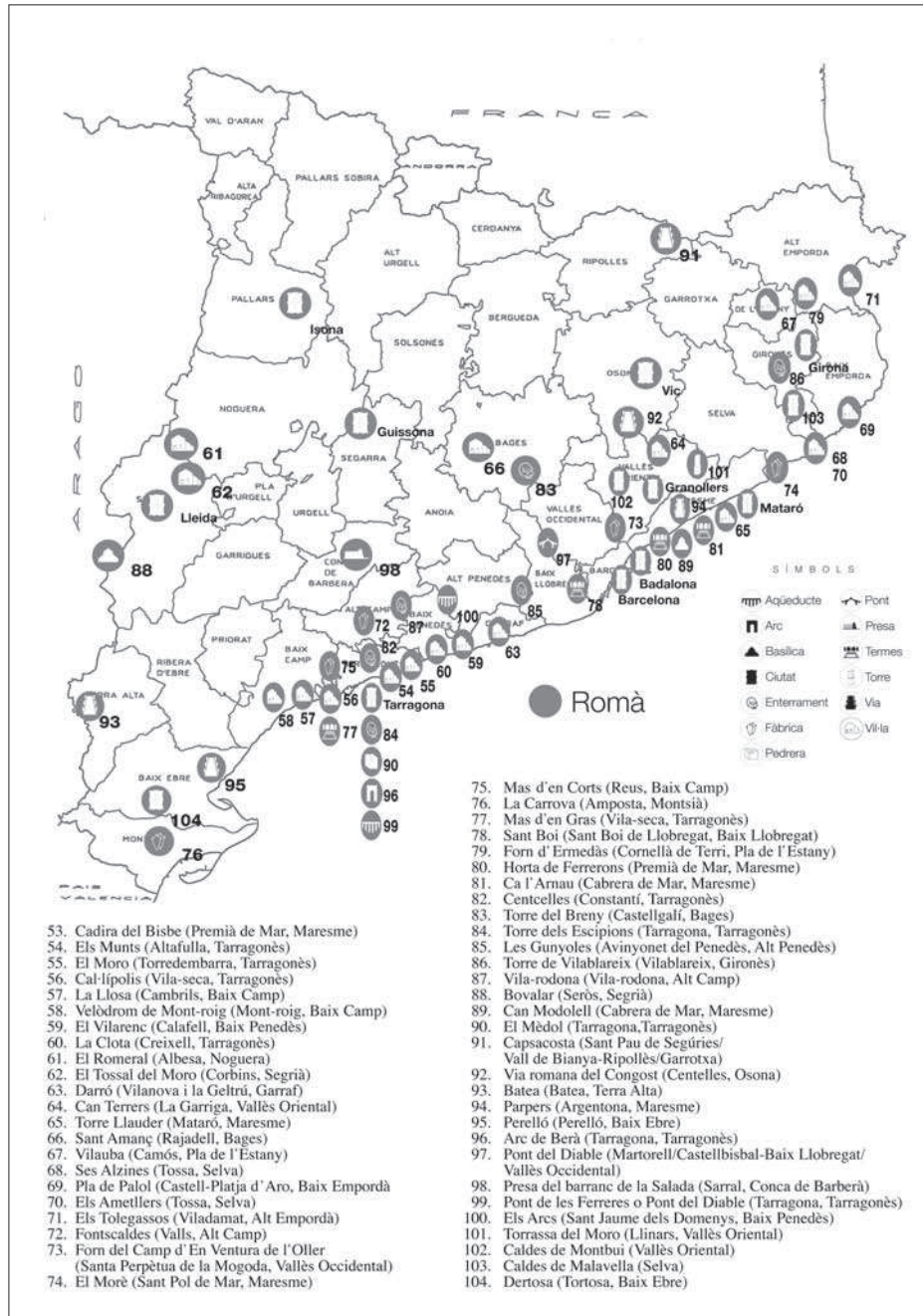

Figura 1. Mapa de la situació dels jaciments principals de l'època romana que avui són visitables o ho seran molt aviat.

Aqüeductes: el Pont del Diable, Sant Jaume dels Domenys
Preses: presa del barranc de la Salada

En la relació dels jaciments fem constar:

La identificació i la situació (el nom, el terme municipal i la comarca).

La informació bàsica.

Empúries

Sens dubte és juntament amb *Tarraco* el complex monumental més important dels coneguts a Catalunya. Comprèn el conjunt de Sant Martí d'Empúries (*Palaià Pólis*), la ciutat grega (*Néa Pólis*), la ciutat romana, el port antic així com dues esglésies medievals, Santa Elena i Santa Margarida, a part dels espais museístics d'alt nivell. Actualment és el parc arqueològic més complet i està integrat al Museu d'Arqueologia de Catalunya.

Disposa d'una extensa bibliografia científica, a més de les guies, tríptics, fulletons, audiovisuals..., per satisfer la diversitat d'interessos de qualsevol tipus de visitants.

Villes

Generalment, es tracta de grans conjunts arqueològics situats prop dels nuclis urbans o fins i tot dins d'aquests mateixos límits, la qual cosa els fa més accessibles cara a la seva visita.

Pel que fa la gestió, la majoria depenen d'algun museu (Museu d'Arqueologia de Catalunya, Museu Municipal de Mataró, Museu Arqueològic Comarcal de Banyoles) o bé dels ajuntaments, que sovint hi intervenen a través d'alguna empresa encarregada de portar a terme certes tasques: Can Terrés, que depèn de l'Ajuntament de la Garriga, el qual gestionava aquesta vil·la per mitjà de l'empresa Estrat; el Vilarenc (Calafell), a través de l'empresa Rocs; la Llosa (Cambrils); el Moro (Torredembarra), vil·la excavada per Codex, o Corbins i el Romeral (Albesa), per mitjà d'Arqueoradar.

Els Munts (Altafulla, Tarragonès)

És un dels conjunts monumentals més importants de Catalunya on s'han portat a terme diferents actuacions per tal de convertir-lo en un veritable parc arqueològic ja previst en el PEPA (Plan Experimental de Parques Arqueològics), l'any 1985, promogut pel Ministeri de Cultura.

Hi ha les restes arquitectòniques molt ben conservades d'una residència suntuosa amb mosaics i pintures murals atribuïda a un alt càrrec de l'administració de *Tarraco*. Cal remarcar les importants descobertes que s'hi van fer als voltans dels anys noranta.

Gestió: Museu d'Arqueologia de Catalunya–Museu Nacional Arqueològic de Tarragona.

Centcelles (Constantí, Tarragonès):

Tot i que l'ampli conjunt de Centcelles comprèn les restes parcialment visibles d'una villa, la seva singularitat rau en l'important mausoleu que s'ha conservat en molt bon estat, al qual ens referim més endavant.

El Moro (Torredembarra, Tarragonès)

Les construccions visibles de la villa del Moro corresponen, principalment, a un conjunt termal privat i un atri o pati porticat amb columnes i capitells d'ordre toscà, al voltant del qual s'articulen les diferents dependències. L'estructura coneguda com *la Tartana* formava part dels banys i tenia com a funció cobrir la piscina.

- Tutela: Ajuntament de Torredembarra.
- En procés d'excavació i adequació.
- Tanca, rètol i fullet.
- De moment, un cop l'any s'hi organitza una jornada de portes obertes.

Callípolis (Vila-seca, Tarragonès)

La villa de Callípolis comprèn unes restes amb vestigis importants a l'àrea termal, d'on prové el mosaic dels peixos (ara exposat al Museu Nacional Arqueològic de Tarragona), instal·lacions industrials i una àrea de necròpolis.

- Tutela: Autoritat Portuària de Tarragona.
- Tanca.

La Llosa (Cambrils, Baix Camp)

Establiment rural datat entre els segles I aC i V dC. S'hi han identificat diverses fases d'utilització. Comprèn una part industrial on es feia conserva de salaó, una àrea residencial amb restes de termes privades i també un sector reduït, dedicat a una necròpolis de l'època baiximperial.

- Cal destacar la descoberta d'un conjunt d'objectes de bronze.
- Tutela: Ajuntament de Cambrils a través del Museu d'Història d'aquesta localitat.
- En procés d'excavació i adequació.
- Tanca, rètol i fullet.
- De moment aquesta villa no està oberta al públic. Cada any, des de 1989, s'hi organitzen camps d'aprenentatge d'àmbit internacional.

Velòdrom de Mont-roig (Mont-roig, Baix Camp)

Hi ha un conjunt d'àmbits i dipòsits relacionats amb la *pars rustica* d'una villa del segle I aC al III dC descoberta arran d'una intervenció d'urgència feta durant les obres de construcció d'unes instal·lacions esportives a la població de Mont-roig. Actualment no està oberta al públic, tot i que se'n pot visitar una part sota la pista del velòdrom.

- Tutela: Ajuntament de Mont-roig.
- En aquests moments no es visita.
- Tanca, rètol i fullet.

El Vilarenc (Calafell, Baix Penedès)

- Fou la primera vil·la excavada a Catalunya (1883). Inclou dos edificis ocupats successivament a partir del segle I aC on hi ha unes termes ornamentades amb un mosaic. L'altre conserva un altre conjunt termal amb grans cisternes del segle I al III dC.
- Tutela: Ajuntament de Calafell.

La Clota de Creixell (Creixell, Tarragonès)

- Comprèn diversos vestigis corresponents a un petit establiment rural de l'època republicana descobert arran de la construcció d'una urbanització al sud de la pròpia població. Les restes van ser traslladades a una zona verda del nucli urbà situada sota la plaça del Mirador, des d'on es contempla el conjunt d'estructures avui reconstruïdes.
- Tutela: Ajuntament de Creixell.

El Romeral (Albesa, Noguera)

- La vil·la del Romeral, de grans dimensions, presenta un peristil de planta quadrada que inclou un conjunt de dependències senyorials i la infraestructura per a l'abastiment d'aigües. La major part d'aquest complex és decorat amb mosaics policroms de temes geomètrics vegetals i animals (segle IV dC). Una part de l'emblema es conserva al Museu d'Arqueologia de Catalunya.
- Tutela: Ajuntament d'Albesa.
- En procés d'excavació.
- Tanca, elements de senyalització

El Tossal del Moro (Corbins, Segrià)

- A part de les restes d'una vil·la i de la instal·lació d'una premsa d'oli, es conserva un important monument funerari de bon accedir.
- Tutela: Ajuntament de Corbins.
- Tanca, elements de senyalització.

Darró (Vilanova i la Geltrú, Garraf)

- L'establiment rural de Darró és constituït per una gran vil·la senyorial (segles I-V dC) i una terrisseria (segles I aC-I dC).
- Tutela: Diputació de Barcelona.
- En procés d'adequació.
- Tanca i rètol.

Can Terrés (la Garriga, Vallès Oriental)

- Complex rural (segles I aC-I dC) amb vestigis importants corresponents a l'àrea termal, que presenta un estat molt bo de conservació.
- Tutela: Ajuntament de la Garriga.
- Tanca, rètol, senyalització i fullet.
- En diades assenyalades (Corpus, Jornades de Patrimoni,...) s'hi fan escenificacions.

*Figura 2. Detall de la vil·la de Can Terrés
(la Garriga, Vallès Oriental).*

La Torre Llauder (Mataró, Maresme)

- La Torre Llauder és el conjunt d'una vil·la situada al mateix nucli urbà de Mataró i adequada per a ser visitada.
- Tutela: Museu de Mataró.
- Museïtzació acabada. Visites guiades.
- Guia.

Sant Amanç (Rajadell, Bages)

- L'àrea ocupada per la vil·la de Sant Amanç és travessada per l'actual carretera eix transversal. No obstant això, conserva una part important de l'àrea termal amb mosaics policroms. Els dos sectors separats per la carretera són visitables amb certes dificultats.

Vilauba (Camós, Pla de l'Estany)

- L'establiment de Vilauba és dels segles II aC i VII dC. És visitable la part residencial, que comprèn les restes d'un larari. També hi ha el sector dedicat a les activitats agrícoles.
- Tutela: Museu de Banyoles.
- Visita inclosa en l'itinerari del Parc de les Coves de Serinyà (Museu de Banyoles).

Figura 3. Detall de la vil·la del Pla de Palol (Platja d'Aro, Baix Empordà).

Ses Alzines (Tossa, Selva)

- El petit establiment rural de ses Alzines presenta un gran interès científic en via de consolidació.
- Gestió: Ajuntament de Tossa.

El Pla de Palol (Platja d'Aro, Baix Empordà)

- La vil·la del Pla de Palol està situada al nucli urbà de Platja d'Aro i inclou un conjunt d'estructures datades en un període comprès entre els segles II i VII dC. Una part del complex termal és visitable al soterrani d'una casa particular.
- Tutela: Ajuntament de Platja d'Aro.
- La visita és lliure. A l'estiu l'Oficina de Turisme organitza visites guiades.

Els Ametllers (Tossa, Selva)

- Els Ametllers és una gran vil·la construïda de forma aterassada al vessant d'un pujol, i situada al nucli urbà de Tossa. Conserva les dependències senyorials i les termes, a part de la zona industrial, dedicada a les tasques agrícoles. Són remarcables els mosaics policroms, en un dels quals, conservat actualment al Museu Municipal, hi figura el nom del propietari.
- Tutela: patronat constituït per l'Institut d'Estudis Catalans i l'Ajuntament de Tossa, que actualment actua a través de la Universitat de Girona mitjançant un conveni.
- En procés d'excavació i adequació.

Figura 4. Detall de la villa del Pla de Palol (Platja d'Aro, Baix Empordà)

- Ara com ara no es pot visitar.
- Tanca i rètol. Hi ha publicada una monografia.

Els Tolegassos (Viladamat, Alt Empordà)

• Als Tolegassos es conserva un conjunt de dependències relacionades amb l'exploració agrícola i l'emmagatzematge de *dolia*. Correspon a un període comprès entre el segle I i el IV dC.

- Tutela: Ajuntament de Viladamat.

Àrees industrials

Fontscaldes (Fontscaldes, Alt Camp)

• A Fontscaldes hi ha les restes de les instal·lacions d'una terrisseria de què es pot visitar un forn que fou utilitzat, principalment, per a la cocció de càlats. Des de fa uns deu anys, una coberta i una tanca protegeixen l'àrea ocupada per aquest forn.

- Tutela: Ajuntament de Valls.

El Forn del Camp d'En Ventura de l'Oller (Santa Perpètua de Mogoda, Vallès Oriental)

- El forn del Camp d'En Ventura de l'Oller de planta rectangular fou excavat a

l'argila natural. Presenta un bon estat de conservació. Hi tenim documentada la producció de teules, àmfores, *dolia* i *pondera* així com també terrissa d'ús domèstic. Ha estat datat a mitjan segle I dC.

El Morè (Sant Pol de Mar, Maresme)

- Complex dedicat a l'elaboració del vi que inclou diverses premses, dipòsits per a la fermentació d'aquesta beguda i espais dedicats a l'emmagatzematge de grans *dolia*. També hi ha un petit taller d'eines agrícoles del segle I dC.
- Tutela: Ajuntament de Sant Pol de Mar.
- Tanca i fullet. Hi ha publicada una monografia.

El Mas d'en Corts (Reus, Baix Camp)

- El conjunt del Mas d'en Corts inclou un petit establiment rural de l'època republicana i unes grans instal·lacions dedicades a la fabricació de terrissa i material de construcció durant l'època imperial.

La Carrova (Ampostà, Montsià), *entre d'altres*.

- Encara en procés d'investigació

Àrees termals

El Mas d'en Gras (Vilaseca, Tarragonès)

- Jaciment descobert i excavat arran de les obres de construcció de la variant CN-340 i dels accessos al parc temàtic de Port Aventura. L'àrea termal, l'única ben conservada de la zona excavada d'aquest conjunt i accessible sota la carretera actual, fou condicionada per a la visita molt restringida.

Sant Boi (Sant Boi de Llobregat, Baix Llobregat)

- A l'actual nucli urbà de Sant Boi de Llobregat hi ha un conjunt termal del segle III dC museïtzat des de finals dels anys noranta.
- Tutela: Ajuntament de Sant Boi.

Caldes de Montbui (Vallès Oriental)

- Al centre urbà de Caldes de Montbui es conserven les restes restaurades, considerades termes medicinals.
- Tutela: Ajuntament de Caldes de Montbui, Museu Termalí.

Caldes de Malavella (Selva)

- Restes d'un conjunt termal d'aigües medicinals. Les darreres aportacions epigràfiques ens fan pensar que es tracta d'*Aquae Calidae*.
- Tutela: Ajuntament de Caldes.

Horta de Ferrerons (Premià de Mar, Maresme)

- Encara en procés d'investigació.

Ca l'Arnau (Cabrera de Mar, Maresme)

• Com a conseqüència d'una intervenció d'urgència feta entre els anys 1997 i 1999 en una àrea en procés d'urbanització, fou descobert l'important conjunt termal de Ca l'Arnau, considerat com un dels millor conservats i més antics dels coneguts fins avui a Catalunya. També hi ha les instal·lacions per a la fabricació d'àmfores amb un forn.

- Tutela: Ajuntament de Cabrera.
- Actualment se'n consoliden les estructures i s'hi construeix una coberta per al forn.

Estructures funeràries*Mausoleus**Centcelles* (Constantí, Tarragonès)

• El conjunt arqueològic de Centcelles comprèn les restes d'una villa, una part de la qual fou habilitada com a mausoleu en el segle IV dC. Es tracta d'una sala circular coberta per una gran cúpula revestida per un mosaic policrom que presenta una sèrie d'escenificacions distribuïdes en tres zones. Per la magnificència, s'ha considerat com un sepulcre imperial; concretament, de l'emperador Constantí. Aquest fet degué justificar la grandiositat i qualitat dels mosaics, que constitueixen l'exemplar més antic en cúpula de l'època cristiana a tot el territori romà.

- Tutela: Museu Nacional Arqueològic de Tarragona.

La Torre del Breny (Castellgalí, Bages)

• De la Torre del Breny o dels Dimonis (segles II-III dC), se'n conserva el basament, de planta quadrangular, uns 3 m d'alçada. A l'interior hi havia dues cambres cobertes per volta i un pis superior. Originàriament tenia una alçada de 16 m.

La Torre dels Escipions (Tarragona, Tarragonès)

• La Torre dels Escipions és un monument funerari turriforme del segle I dC distribuït en tres parts: un podi inferior, un de central decorat amb dues figures en alt relleu i un tercer en baix relleu i amb el retrat dels difunts.

- Tutela: Museu d'Història de Tarragona.

Les Gunyoles (Avinyonet del Penedès, Alt Penedès)

- El monument de les Gunyoles és una torre sepulcral dels segles I aC-I dC.

La Torre de Vilablareix (Vilablareix, Gironès)

- La Torre de Vilablareix és un mausoleu del segle III dC construït amb encofrats

de formigó, del qual es conserva una part que arriba a 8 m d'alçària. A prop hi ha restes d'una necròpolis i una vil·la.

Columbaris

Vila-rodona (Vila-rodona, Alt Camp)

- El columbari de Vila-rodona devia formar part de la vil·la romana localitzada a poca distància. L'altura conservada és d'aproximadament 6 m. L'interior presenta una planta absidal. Apareixen tres nínxols a cada mur lateral per a les urnes cineràries.
- Tutela: Ajuntament de Vila-rodona

Basíliques

El Bovalar (Seròs, Segrià)

- Aquest conjunt és constituït per una basílica paleocristiana i l'àrea de necròpolis. Principalment el baptisteri presenta un estat molt bo de conservació. A prop hi ha, també, les restes del poblat.

Can Modolell (Cabrera de Mar, Maresme)

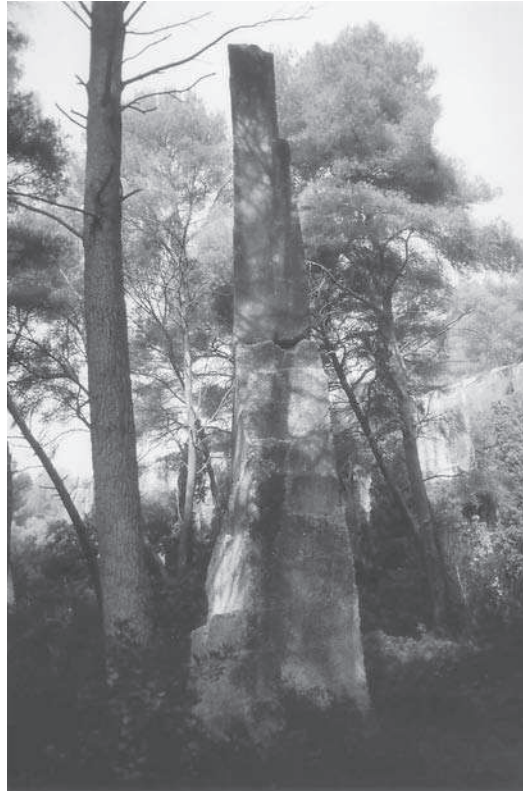
- L'establiment de Can Modolell va ser ocupat des de l'època ibèrica. Hi ha un santuari rural dedicat a Mitra (segles I-III dC) pròxim a la ciutat d'Iluro. L'ocupació va perdurar fins al segle VI dC; a l'època altmedieval s'hi va construir una capella.
- Tutela: Ajuntament de Cabrera de Mar.
- Actualment es consolida la coberta.

Infraestructures

Pedrera

El Mèdol (Tarragona, Tarragonès)

- A la pedrera del Mèdol s'hi documenten extraccions de grans carreus utilitzats en diverses obres romanes emblemàtiques. Actualment hi queda l'anomenada *agulla* de 16 m d'alt com a testimoni del nivell original de la pedrera. També va ser utilitzada a l'època medieval i ha estat considerada un lloc representatiu fins als nostres dies. En aquest paratge es conserva un ecosistema molt particular que constitueix l'hàbitat de moltes espècies animals i vegetals en regressió.
- Tutela: Museu d'Història de la ciutat de Tarragona i ACESA

*Figura 5. La pedrera del Mèdol
(Tarragona, Tarragonès)*

Vies

Capsacosta (Sant Pau de Segúries/vall de Bianya, Ripollès/Garrotxa)

- A l'època romana la via de Capsacosta constituí un ramal de la Via Augusta. Es conserva en un estat molt bo un tram d'uns 8 km compresos entre Sant Pau de Segúries i el Pas dels Traginers a la vall de Bianya. S'ha definit un circuit que permet d'explicar les obres d'infraestructura viària, els sistemes de drenatge i filtració d'aigües, el paviment, el basament de ponts, etc.

Via romana del Congost (Centelles, Osona)

- Tutela: Sense senyalitzar

Batea (Batea, Terra Alta)

- La via de Batea és un tram de 3.000 m de calçada empedrada de la que comunicava la ciutat de Dertosa amb les ciutats de la Tarraconense (Ilerda i Caesaraugus-

Figura 6. Detall de l'element de senyalització de la via romana de Capsacosta (Sant Pau de Segúries/Vall de Bianya, Ripollès/Garrotxa)

Figura 7. Via de Capsacosta (Sant Pau de Segúries/Vall de Bianya, Ripollès/Garrotxa)

ta). S'ha suposat que formava part d'una via que, partint d'Ilerda, devia seguir vers Celsa i poc més enllà de travessar el Cinca es devia bifurcar cap a Mequinensa i Faió per creuar el Matarranya en direcció a la ciutat de Dertosa tot travessant la Terra Alta.

- Tutela: Patronat Pro-Batea.

Parpers (Argentona, Maresme)

- Tutela: <http://www.ccmaresme.es/mml/tur/rutamuntanya14.htm>

El Perelló (el Perelló, Baix Ebre)

- Tutela: Senyalitzada parcialment

Arcs triomfals

Arc de Berà (Tarragona, Tarragonès)

• L'arc de Berà és un arc de triomf sobre la Via Augusta. La recerca feta fa uns quants anys va permetre una nova intervenció que tingué com a objecte restituir-lo d'una manera més aproximada a l'aspecte original.

Ponts

El Pont del Diable (Martorell/Castellbisbal, Baix Llobregat/Vallès Occidental)

• El Pont del Diable és el pont romà més important de Catalunya i està situat sobre el Llobregat. Fou construït al final del segle I aC amb relació a la reorganització de la xarxa viària romana al nord-est d'Hispania. Alguns carreus conserven les marques de les legions que intervingueren en la construcció. A la part esquerra es conserven les restes d'un arc de triomf.

La presa del barranc de la Salada (Serral, Conca de Barberà)

• La presa del barranc de la Salada ha estat datada a l'època romana. Es va construir amb l'objectiu de desviar les aigües del barranc cap a un canal. Al voltant hi ha les restes d'unes quantes vil·les; n'hi ha una tan sols a 2 km de distància.

Aqüeductes

El Pont de les Ferreres o Pont del Diable (Tarragona, Tarragonès)

• El Pont de les Ferreres és el tram final d'una de les conduccions relacionades amb l'abastiment d'aigües de Tarraco procedents del Francolí. El formen dos nivells d'arcs sobreposats.

- Tutela: Museu d'Història de la Ciutat de Tarragona.

Els Arcs, aqüeducte romà de Sant Jaume dels Domenys (Domenys, Baix Penedès)

- Es conserven parts d'uns quants pilars i alguns trams d'arcs de l'aqüeducte romà de Sant Jaume dels Domenys, que conduïa les aigües de la riera de Cornudella a la vil·la situada a la masia dels Arcs, on hi ha aquestes restes.
- Tutela: Ajuntament de Domenys.

Torres

La Torrassa del Moro (Llinars, Vallès Oriental)

- La Torrassa del Moro és una torre romana de planta circular de què es conserva un fragment d'uns 8 m d'altura i que està situada al costat d'un tram de via romana.

I.2. Relació dels jaciments de l'època medieval

A continuació enumerem una sèrie de jaciments que poden ser tractats aquí per la importància de les intervencions arqueològiques fetes. A més, hi ha una llista llarguíssima de conjunts de l'època medieval que han de ser considerats, però, per les característiques que presenten seran objecte d'un estudi a part.

Olèrdola (Olèrdola, Alt Penedès)

- Establiment estratègic ocupat des de la prehistòria fins a l'època medieval. Les restes millor conservades corresponen a les èpoques romana i medieval. Es tracta d'un dels conjunts inclosos en el programa de parcs arqueològics. Situat al centre del parc natural que porta el mateix nom. Hi destaquen la cisterna i les pedreres romanes, l'església medieval i els enterraments tallats a la roca.
- Tutela: Museu d'Arqueologia de Catalunya.

L'Esquerda (Masies de Roda, Osona)

- Poblament situat en un meandre del riu Ter, on es pot visitar l'església de Sant Pere, un conjunt de tombes antropomorfes excavades a la roca. A més, es conserven part dels habitatges, les estructures d'un graner i una ferreria.
- Tutela: Museu de l'Esquerda.

Santa Creu de Llagunes (Soriguera, Pallars Sobirà)

- Santa Creu de Llagunes és un poblament medieval en procés de museïtzació. Disposa d'un centre d'interpretació.
- Tutela: Ajuntament de Soriguera.

Ciutadella de Roses (Roses, Alt Empordà)

- La ciutadella de Roses és un conjunt monumental on es documenten les restes

Figura 8. Situació dels jaciments principals de l'època medieval que avui són visitables o ho seran molt aviat, esmentats en el text.

de la colònia grega de *Rhode*, una factoria romana de salaó, l'església de Santa Maria i la fortificació i vil·la medieval i moderna. Ha estat restaurada per la Generalitat de Catalunya, la Diputació de Girona i l'Ajuntament de Roses.

- Tutela: Ajuntament de Roses.

Esglésies de Sant Pere (Terrassa, Vallès Occidental)

- Important conjunt episcopal d'*Egara* format per les esglésies de Sant Pere, Sant Miquel i Santa Maria amb elements de les èpoques paleocristiana i medieval.
- Gestió: Museu de Terrassa.

Sant Pere de Rodes (Port de la Selva, Alt Empordà)

Sant Pere de Rodes és un important conjunt monàstic documentat des del 878. Durant la primera meitat del segle X ja era una abadia independent. Als segles XI i XII el monestir va adoptar la configuració principal, encara que va ser objecte de reformes successives. Es va abandonar al segle XIX. L'element més important és l'església, obra cabdal del romànic català. El monestir, recentment restaurat, l'església de Santa Helena o de la Santa Creu, els vestigis del poblat del mateix nom i les restes del castell de Sant Salvador de Verdera acaben de formar el conjunt.

- Tutela: Oficina de Gestió de Monuments, Direcció General del Patrimoni Cultural, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

II. Algunes consideracions sobre el turisme cultural a Catalunya: el patrimoni arqueològic

Tot i que encara no hàgim pogut analitzar les dades recollides fins ara pel fet que són heterogènies ateses les diferents fonts, més del 50 % dels visitants correspon al públic infantil, que acudeix als jaciments col·lectivament com a activitat escolar. Tanmateix, observem que, pel que fa als adults, cada cop freqüenten més els jaciments, sobretot si estan relacionats amb algun museu o alguna activitat paral·lela, com poden ser exposicions, la presentació d'una peça específica, etc.

D'altra banda, s'ha comprovat que part de la gran afluència turística que tria Catalunya com a lloc de vacances manifesta que té interès per les qüestions culturals.

Alguns jaciments del conjunt visitable que hi ha a Catalunya formen part, alhora de rutes i itineraris temàtics concebuts o preparats tenint en compte punts de vista diferents (temàtics, cronològics...) que solen ser complementats per la visita d'algun museu.

Tenint en compte que el tema de les restes museïtzades en nuclis urbans requereix també un tractament específic, aquest serà objecte d'una propera Tribuna dins del cicle programat per a l'any vinent.

BIBLIOGRAFIA

- ALONSO FERNÁNDEZ, L. *Museología y museografía*, Ediciones Serval, 1999.
- CEBRIÀ, A.; MIRET, M.; GURRI, F. *Rutes de la Catalunya antiga*, Departament de Comerç, Consum i Turisme, Generalitat de Catalunya, 1992.
- COSTALES, M. T. «Los parques arqueológicos en España». A: *Actas del XXII CAN, Vigo, 1993*, I, 249-252, Vigo, 1995.
- CRiado BOADO, F. «Límites y posibilidades de la arqueología del paisaje», *Spal 2. Revista de prehistoria y arqueología*, 9-56, Universidad de Sevilla, 1993.
- D. A. «I siti archeologici: un problema di musealizzazione all'aperto», I seminario di studi, Roma, febrer, 1988.
- D. A. *Actas del Seminario de Parques Arqueológicos, Madrid, 1989*, Ministerio de Cultura, Madrid, 1993.
- D. A. *Actes del Segon Seminari Arqueologia i Ensenyament. A: Treballs d'Arqueologia*, 5, Departament d'Antropologia Social i Prehistòria, Barcelona, 1998.
- D. A. *Musei e Parchi Archeologici. Actes del IX Acto di Cezani sulta Ricerca applicata in Archeologia Certosa di Pontignano (Siena)*, 15-21 desembre 1997, All'Insegra del Giglio, Florència, 1999.
- D. A. Ciudad, arqueología y desarrollo. La señalización de los yacimientos arqueológicos. Actas del I Congreso Internacional. Alcalá de Heranes, 27-29 de setembre de 2000.
- DE LA CASA, C.; DEL VAL, J. «Hacia una política de los lugares arqueológicos en Castilla y León. Su adecuación para la visita pública», *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, x, 137-164, 1996.
- ENGLISH HERITAGE. «Visitor welcome. A manual on the preservation and interpretation of archaeological excavations», 115-118, 1988.
- GARCÍA BLANCO, A.; CABALLERO ZOREDA, L. «La comunicación del parque arqueológico». A: *Jornadas Internacionales de Arqueología de Intervención*, 375-409, Centro del Patrimonio Cultural Vasco, San Sebastián, 1991.
- GARRIDO, C. «Arqueología de Cataluña y Baleares», *Guía arqueológica*, Geo Planeta, 1998.
- GARRIDO, C. *Viaje a la Cataluña de los iberos*, Planeta, 1998.
- GENERA I MONELLS, M. «L'Ebre final: del paleolític al món romà», *Centre d'Estudis Dertosencs*, 37. Tortosa. Conté una sèrie de propostes d'itineraris pel territori complementades amb la visita dels museus relacionats amb el tema.
- GENERA I MONELLS, M. «Els parcs arqueològics com a instrument de difusió». A: *Jornades sobre la Problemàtica del Jove Arqueòleg*, 115-119, Universitat de Barcelona, 1996.
- GENERA I MONELLS, M. «Els parcs arqueològics a Catalunya: aspectes històrics, arqueològics i patrimonials», *Tribuna d'Arqueologia 1995-1996*, 197-184, Departament de Cultura, Barcelona, 1997.
- GENERA I MONELLS, M. «Els parcs arqueològics a Catalunya: un exemple a Serinyà (Pla de l'Estany)», *Descobrir Catalunya*, 8, 8, 1997.

- GENERA I MONELLS, M. «Musealización de yacimientos arqueológicos en Catalunya». A: *Actes del XXV Congrés Nacional d'Arqueologia*, 178-188, València, 1999.
- GENERA, MONELLS, M. «La museïtzació de jaciments prehistòrics a Catalunya: estat de la qüestió» *Tribuna d'Arqueologia* 1999-2000, 291-318, Departament de Cultura, Barcelona, 2003.
- GISBERT, J. A. «El patrimonio como oferta añadida al desarrollo turístico de una región. Criterios de actuación. La experiencia de Denia». A: *Jornadas Internacionales de Arqueología de Intervención*, Centro del Patrimonio Cultural Vasco, San Sebastián, 1991.
- GONZÁLEZ, M. «La concepción de un proyecto de revalorización social del patrimonio arqueológico. El plan de Toques como referente», *A.Esp.A.* 68, 225-245, Madrid, 1995.
- MINISSI, F. «Conservazione, vitalizzazione, musealizzazione». *Strumenti multigrafica Editrice*, 33-39/65-69, Roma, 1998.
- OREJAS, A. «Arqueología del paisaje: de la reflexión a la planificación», *A.Esp.A.* 68, 215-224, Madrid, 1995.
- PIERDOMINICI, M. C.; TIBALLI, M. «Il parco archeologico: analisi di una problematica», *Bolletino d'Arte*, 135-170, 35-26, 1986.
- PRENTICE, R. *Tourism and heritage attractions*, Londres, 1993.
- QUEROL, A. «El parque arqueológico: definición y filosofía», *Tabona*, 27-37, VIII, 1, Universidad de La Laguna, 1992-1993.
- QUEROL, A.; MARTÍNEZ DÍAZ, B. *La gestión del Patrimonio arqueológico en España*, 316 i 318, Alianza Editorial, Madrid, 1996.
- RUÍZ ZAPATERO, G. «Fragmentos del pasado: la presentación de sitios arqueológicos y la función social de la arqueología». A: *Segon Seminari Arqueologia i Ensenyament, Bellaterra, 1998. Treballs d'Arqueologia*, 7-34, 5, 1998.
- SOLER, N.; MAROTO, J.; ORTEGA, D. «El disseny del parc arqueològic de les coves del Reclau (Serinyà, Pla de l'Estany)». A: *Segon Seminari Arqueologia i Ensenyament, Bellaterra, 1998. Treballs d'Arqueologia*, 35-43, 5, 1998.
- TARRATS, F. «La musealización de los yacimientos arqueológicos», *Coloquios Gallegos de Museos*, III, 9-18, Vigo, 1992.
- TEN, R. «La gestió del patrimoni arqueològic a l'empara de la legislació vigent», *Tribuna d'Arqueologia 1995-1996*, 7-20, Departament de Cultura, Barcelona, 1997.